MEHNAT MIGRANTLARI HUQUQLARINING XALQARO-HUQUQIY HIMOYASI QABUL QILUVCHI DAVLATLAR MIGRATSION SIYOSATI QATTIQLASHUVI SHAROITIDA (ROSSIYA FEDERATSIYASI MISOLIDA)

Jumaboyev Jahongir O‘rozboy o‘g‘li
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
Xalqaro huquq yo‘nalishi, magistratura talabasi
jakhongirjumaboev01@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada qabul qiluvchi davlatlar migratsion siyosatining qattiqlashuvi sharoitida mehnat migrantlari huquqlarining xalqaro-huquqiy himoyasi Rossiya Federatsiyasi misolida tanqidiy tahlil etiladi. Asosiy mezon sifatida 1990-yilgi “Barcha mehnat migrantlari va ularning oila a’zolari huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi BMT Konvensiyasi (ayniqsa kollektiv chiqarib yuborishni taqiqlovchi hamda protsessual kafolatlarni belgilovchi 22-modda), Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, XMTning 97 va 143-sonli konvensiyalari, Migrant ishchilar qo‘mitasining umumiy izohlari va 2018-yilgi Global migratsiya kelishuvi olinadi. Rossiyaning 2024–2025-yillardagi islohotlari — “chiqarib yuborish rejimi”, “nazoratdagi shaxslar reyestri” va ma’muriy chiqarib yuborish tartibi — ushbu standartlarga muvofiqligi nuqtai nazaridan baholanadi. Maqolada asosiy qabul qiluvchi davlat universal konvensiyani ratifikatsiya qilmagan sharoitda yuzaga keladigan “himoya bo‘shlig‘i” hamda himoya yukining umumiy inson huquqlari huquqi, ikki tomonlama bitimlar va konsullik himoyasiga ko‘chishi ochib beriladi. Shuningdek, O‘zbekistonning javob choralari — migratsiya geografiyasini diversifikatsiya qilish, tashkiliy yollash va konsullik himoyasini kuchaytirish — amaliy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: mehnat migranti, xalqaro-huquqiy himoya, migratsion cheklovlar, kollektiv chiqarib yuborish, protsessual kafolatlar, 1990-yilgi Konvensiya (ICRMW), Rossiya Federatsiyasi, O‘zbekiston, konsullik himoyasi, kamsitmaslik.

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ В УСЛОВИЯХ УЖЕСТОЧЕНИЯ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ПРИНИМАЮЩИХ ГОСУДАРСТВ (НА ПРИМЕРЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ)

Аннотация. В статье проводится критический анализ международно-правовой защиты прав трудовых мигрантов в условиях ужесточения миграционной политики принимающих государств на примере Российской Федерации. В качестве основных стандартов рассматриваются Конвенция ООН 1990 года (особенно статья 22, запрещающая коллективную высылку), Международный пакт о гражданских и политических правах, конвенции МОТ № 97 и № 143, общие комментарии Комитета по трудящимся-мигрантам и Глобальный договор о миграции 2018 года. Реформы Российской Федерации 2024–2025 годов оцениваются с точки зрения их соответствия международным стандартам. Раскрывается «пробел в защите» и смещение бремени защиты к общему праву прав человека, двусторонним соглашениям и консульской защите. Анализируются ответные меры Узбекистана.

Ключевые слова: трудовой мигрант, международно-правовая защита, миграционные ограничения, коллективная высылка, процессуальные гарантии, Конвенция 1990 года (ICRMW), Российская Федерация, Узбекистан, консульская защита, недискриминация.

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF THE RIGHTS OF MIGRANT WORKERS AMID THE TIGHTENING OF DESTINATION STATES’ MIGRATION POLICIES (THE CASE OF THE RUSSIAN FEDERATION)

Abstract. This article offers a critical analysis of the international legal protection of migrant workers’ rights amid the tightening of destination states’ migration policies, taking the Russian

Federation as a case study. The principal standards examined are the 1990 UN Convention (in particular Article 22, which prohibits collective expulsion and lays down procedural safeguards), the International Covenant on Civil and Political Rights, ILO Conventions No. 97 and No. 143, the general comments of the Committee on Migrant Workers, and the 2018 Global Compact for Migration. Russia's 2024–2025 reforms — the "expulsion regime", the "register of controlled persons" and the administrative expulsion procedure — are assessed against these standards. The article exposes the "protection gap" that arises when the main destination state has not ratified the universal convention, and the resulting shift of the protection burden toward general human rights law, bilateral agreements and consular protection, while critically examining Uzbekistan's response.

Keywords: migrant worker, international legal protection, migration restrictions, collective expulsion, procedural safeguards, the 1990 Convention (ICRMW), Russian Federation, Uzbekistan, consular protection, non-discrimination.

KIRISH

So‘nggi o‘n yillikda xalqaro mehnat migratsiyasi tasodifiy hodisa bo‘lishdan chiqib, global mehnat bozorining barqaror tarkibiy qismiga aylandi. Xalqaro Mehnat Tashkilotining hisob-kitoblariga ko‘ra, 2022-yilda dunyo bo‘ylab mehnat migrantlari soni 167,7 millionga yetdi — bu jahon ishchi kuchining qariyb 4,7 foizini tashkil etadi.[1] Biroq oqimlar kengaygan sari qabul qiluvchi davlatlarning siyosati teskari yo‘nalishda harakatlanmoqda. Xavfsizlik tashvishlari, ichki siyosiy bosim va iqtisodiy himoyachilik bir-birini quvvatlab, ko‘plab mamlakatlarni kirish, ish bilan ta’minlash va yashash sohasidagi cheklovlarni kuchaytirishga undamoqda. Aynan shu ziddiyat tadqiqotning markaziy savolini keltirib chiqaradi: qabul qiluvchi davlat bir tomonlama cheklovlar joriy etganda, migrant huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro standartlar amalda qanchalik kuchga ega bo‘ladi?

O‘zbekiston uchun bu savol mavhum nazariy munozara emas. Mamlakat dunyodagi yirik mehnat eksportchilaridan biri sanaladi: chet eldan keladigan pul o‘tkazmalari yalpi ichki mahsulotning taxminan 14 foiziga teng. Jahon banki baholashicha, shu o‘tkazmalar bo‘lmaganida mamlakatdagi qashshoqlik darajasi 9,6 foizdan 16,8 foizgacha ko‘tarilishi mumkin edi.[2] Migrant oqimining asosiy qismi an’anaviy tarzda Rossiya Federatsiyasiga yo‘nalgani bois, ushbu davlat migratsion rejimidagi har qanday siljish O‘zbekiston fuqarolarining huquqiy holatiga bevosita ta’sir qiladi. 2024–2025-yillar bu bog‘liqlikni alohida keskinlashtirdi. Rossiyada migratsion qonunchilik so‘nggi o‘n yilliklardagi eng jiddiy qattiqlashtirishni boshidan kechirdi: politsiya organlariga ma’muriy chiqarib yuborish to‘g‘risida qaror chiqarish vakolati berildi, "nazoratdagi shaxslar reyestri" ishga tushirildi, noqonuniy maqomdagi migrantlar uchun esa keng qamrovli cheklovlar tizimi o‘rnatildi. Bu o‘zgarishlar nazariy bahsni amaliy sinovga aylantirdi va xalqaro normalar bilan milliy amaliyot orasidagi tafovutni ochiq ko‘rsatib berdi. Shuni inobatga olib, mazkur maqolada mehnat migrantlari huquqlarining xalqaro-huquqiy himoyasi aynan Rossiya Federatsiyasi misolida — migratsion cheklovlar kuchaygan vaziyatda — tanqidiy tahlil etiladi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagicha: asosiy qabul qiluvchi davlat 1990-yilgi Konvensiyani ratifikatsiya qilmagan sharoitda himoya yuki universal shartnoma tizimidan umumiy inson huquqlari huquqiga, ikki tomonlama bitimlarga va konsullik himoyasiga qanday tarzda ko‘chishini ko‘rsatib beradi. Avvalgi maqolamizda himoyaning umumiy tizimi yoritilgan bo‘lsa, bu o‘rinda diqqat markaziga aynan qabul qiluvchi davlat cheklovlari sharoitidagi himoya mexanizmining real chegaralari qo‘yiladi.

METHODS (Tadqiqot metodologiyasi)

Tadqiqot to‘rtta o‘zaro bog‘liq metodning uyg‘unligiga tayanadi. Doktrinal-huquqiy tahlil orqali 1990-yilgi ICRMW Konvensiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt (ICCPR), Xalqaro Mehnat Tashkilotining 97 va 143-sonli konvensiyalari, Migrant ishchilar qo‘mitasining umumiy izohlari hamda 2018-yilgi Global migratsiya kelishuvi normalarining mazmuni, maqsadi va huquqiy kuchi tizimli o‘rganildi.

Keys-stadi usuli Rossiya Federatsiyasining 2024–2025-yillardagi islohotlarini birlamchi manbalar — federal qonunlar, Prezident farmonlari, "chiqarib yuborish rejimi" va "nazoratdagi shaxslar reyestri"

[1]ILO. ILO Global Estimates on International Migrant Workers (4-nashr). Jeneva: ILO, 2024.
[2]World Bank. The Journey Ahead: Supporting Successful Migration in Europe and Central Asia. Washington DC, 2025.

to‘g‘risidagi hujjatlar — asosida batafsil qayta tiklash imkonini berdi. Qiyosiy-huquqiy metod xalqaro standartlar talablarini qabul qiluvchi davlat amaliyoti bilan yonma-yon qo‘yib taqqoslashga, shu jumladan Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqiga a’zo va a’zo bo‘lmagan davlatlar fuqarolarining huquqiy maqomidagi farqni aniqlashga xizmat qildi. Nihoyat, empirik-statistik tahlil Xalqaro Mehnat Tashkiloti, Jahon banki, Xalqaro Migratsiya Tashkiloti va O‘zbekiston Markaziy bankining migrant oqimlari, pul o‘tkazmalari hajmi hamda chiqarib yuborish ko‘rsatkichlariga oid ma’lumotlarini miqdoriy jihatdan baholashga asoslandi. Bu metodlarning barchasi BMT shartnoma organlari, XMT nazorat mexanizmlari, IOM va konsullik institutlarining rolini ham e’tiborga olgan holda, xalqaro normalarning rasmiy mazmuni bilan ularning kuchli qabul qiluvchi davlat sharoitidagi haqiqiy samaradorligi o‘rtasidagi tafovutni — ya’ni “himoya bo‘shlig‘i”ni — aniqlashga qaratilgan tanqidiy yondashuv doirasida qo‘llanildi.

RESULTS (Natijalar)

Tahlil avvalo shuni ko‘rsatdiki, xalqaro-huquqiy baza qabul qiluvchi davlat xatti-harakati uchun yetarlicha aniq mezonlar belgilab bergan. 1990-yilgi Konvensiyaning 22-moddasiga binoan mehnat migrantlarini kollektiv tarzda chiqarib yuborish taqiqlanadi: har bir holat alohida ko‘rib chiqilishi, qaror faqat vakolatli organ tomonidan va qonun asosida qabul qilinishi, migrant tushunadigan tilda hamda sabablari ko‘rsatilgan holda yetkazilishi, shikoyat qilish huquqi ta’minlanishi va chiqarib yuborish xarajatlari migrant zimmasiga yuklatilmasligi shart.[3] Bularga 16-modda (erkinlik va o‘zboshimchalik bilan ushlanmaslik), 7 va 25-moddalar (kamsitmaslik hamda mehnatda teng munosabat) va XMT konvensiyalarining talablari qo‘shiladi.[4] ICCPR 13-moddasi esa qonuniy asosda yurtda bo‘lgan chet ellikni faqat qonunga muvofiq qabul qilingan qaror bilan, sabab keltirilgan va qayta ko‘rib chiqish imkoni ta’minlangan holda chiqarib yuborishni nazarda tutadi.[5]

Ikkinchi muhim natija — “himoya bo‘shlig‘i”ning tasodifiy emas, balki strukturaviy ekani. Asosiy qabul qiluvchi davlatlar, jumladan Rossiya Federatsiyasi, 1990-yilgi Konvensiyani ratifikatsiya qilmagan. Bu universal shartnomaning bevosita majburiy kuchini cheklaydi va himoya yukini ICCPR singari umumiy paktlarga, odat huquqi normalariga hamda Migrant ishchilar qo‘mitasining tavsiya xususiyatidagi izohlariga ko‘chiradi.[6] Oqibatda normalar qog‘ozda mavjud bo‘lsa-da, ularni ijro ettirish mexanizmi zaif bo‘lib qoladi.

Uchinchi natija islohotlarning mazmuniga taalluqli. 2024-yil 8-avgustdagi Federal qonun bilan “chiqarib yuborish rejimi” va “nazoratdagi shaxslar reyestri” joriy etilib, ular 2025-yil 5-fevraldan kuchga kirdi; o‘sha kundan e’tiboran ichki ishlar organlari xodimlariga chet elliklarni ma’muriy chiqarib yuborish to‘g‘risida qaror qabul qilish vakolati berildi.[7] Reyestrga kiritilgan shaxslar nikoh tuzish, avtomobil boshqarish, bank xizmatlaridan foydalanish, mol-mulkni ro‘yxatdan o‘tkazish va hatto yashash hududini tark etish kabi keng doiradagi cheklovlarga duch keladi. Prezidentning 2024-yil 30-dekabrdagi farmoniga ko‘ra, noqonuniy maqomdagi chet elliklar 2025-yil 30-aprelgacha mamlakatni tark etishi yoki maqomini qonuniylashtirishi shart qilindi, vizasiz fuqarolar uchun esa bir kalendar yilidagi vaqtincha bo‘lish muddati jami 90 kun bilan cheklandi.[8] Harbiy xizmat shartnomasini imzolagan migrantlarning chiqarib yuborilmasligi belgilangani esa amaliyotning alohida munozarali jihati hisoblanadi.

To‘rtinchi natija cheklovlarning miqdoriy ko‘lamini ochib beradi. Rossiya Federal sud ijrochilari xizmatining ma’lumotiga ko‘ra, 2025-yilning dastlabki sakkiz oyida migratsion qonunchilikni buzgani uchun qariyb 35 000 chet ellik fuqaro chiqarib yuborilgan.[9] Bu ko‘rsatkichni IIV ma’lumotlaridagi 2024-yilgi jami ≈157 000 majburiy chiqarib yuborish raqami bilan aralashtirmaslik lozim — ular turli organlar

[3]BMT. Barcha mehnat migrantlari va ularning oila a’zolari huquqlarini himoya qilish to‘g‘risidagi xalqaro konvensiya (ICRMW), 1990, 22-modda.
[4]ICRMW, 1990, 16, 7 va 25-moddalar; XMT konvensiyalari № 97 (1949) va № 143 (1975).
[5]Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt (ICCPR), 1966, 13-modda, shuningdek 9 va 26-moddalar.
[6]Migrant ishchilar qo‘mitasi (CMW). General Comment No. 2 (CMW/C/GC/2), 2013.
[7]Rossiya Federatsiyasining 2024-yil 8-avgustdagi 260-FZ-sonli Federal qonuni; 2025-yil 5-fevraldan kuchga kirgan «chiqarib yuborish» rejimi va «nazoratdagi shaxslar reyestri».
[8]Rossiya Federatsiyasi Prezidentining 2024-yil 30-dekabrdagi 1126-sonli Farmoni; shuningdek 25.07.2002 yildagi 115-FZ-sonli Federal qonun (28.12.2024 tahririda).
[9]Rossiya Federal sud ijrochilari xizmati (ФССП) ma’lumotlari (TASS orqali): 2025-yilning birinchi sakkiz oyida ≈35 000 chet ellik chiqarib yuborilgan. Qiyos uchun: Rossiya IIV ma’lumotiga ko‘ra, 2024-yilda jami ≈157 000 chet ellik majburan chiqarib yuborilgan (turli organ va davrlar).

va davrlarga taalluqli. Cheklovning ko‘lami reyestr ma’lumotlarida ham namoyon bo‘ladi: IIVga ko‘ra, 2025-yil 1-sentyabr holatiga nazoratdagi shaxslar reyestriga 770 000 ga yaqin shaxs kiritilgan bo‘lib, ularning uchdan biri ayollar va bolalardir.[10] Bu siyosatning O‘zbekistonga ta’siri ham raqamlarda aks etadi: 2025-yil boshida xorijda mehnat qilayotgan o‘zbekistonliklar soni 1,35 milliondan oshgan, biroq bu ko‘rsatkich bir yil avvalgiga nisbatan 34 foizga, Rossiyadagi migrantlar soni esa 1,7 baravarga kamaygan.[11]

Beshinchi natija ziddiyat nuqtalarini qayd etadi. Sud qarorisiz amalga oshiriladigan tezkor ma’muriy chiqarib yuborish 22-modda va ICCPR 13-moddasidagi individual ko‘rib chiqish, vakolatli organ hamda samarali shikoyat talablariga zid keladi; ommaviy ushlash va saqlash o‘zboshimchalik bilan ushlanmaslik standartiga putur yetkazadi; sektoral taqiqlar va reyestr cheklovlari esa kamsitmaslik prinsipiga ziddir. Bundan tashqari, bank hisoblari va mol-mulkka oid cheklovlar migrantning qonuniy ravishda orttirgan huquqlari hamda to‘lanishi lozim bo‘lgan ish haqiga bevosita zarar keltiradi.

DISCUSSION (Muhokama)

Muhokamaning markazida bitta savol turadi: Rossiya Federatsiyasi ko‘rgan choralar xalqaro standartlarga qanchalik mos keladi? Politsiya organi tomonidan, mustaqil sud nazoratisiz amalga oshiriladigan ma’muriy chiqarib yuborish tartibi 22-moddaning qaror vakolatli organ tomonidan qonunga muvofiq qabul qilinishi va samarali qayta ko‘rib chiqilishi haqidagi talabini sezilarli darajada kuchsizlantiradi.[12] Qonun qarorni o‘n kun ichida sudga shikoyat qilish imkonini bersa-da, reyestrning avtomatik va ommaviy tabiati har bir holatni alohida baholash prinsipini amalda yo‘qqa chiqarish xavfini tug‘diradi. ICCPR 13-moddasi nuqtai nazaridan ham qonuniy maqomdagi migrantni shoshilinch chiqarib yuborish protsessual kafolatlar bilan to‘qnashishi mumkin.[13]

“Ratifikatsiya paradoksi” bu nuqtada yanada keskinlashadi. Rossiya 1990-yilgi Konvensiya ishtirokchisi emas; 2022-yilda Yevropa Kengashidan chiqishi natijasida Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa sudining himoya yo‘li ham yopildi. Shu tariqa migrant ixtiyoridagi xalqaro-huquqiy imkoniyatlar torayadi va asosiy yuk ICCPR majburiyatlari hamda umumiy inson huquqlari huquqiga tushadi — vaholanki ularning ijro quvvati cheklangan. Bu manzara xalqaro himoyaning ratifikatsiyadan bosh tortgan kuchli davlat oldida qanchalik nochor bo‘lib qolishini ko‘rsatadi.

Kamsitmaslik o‘lchovida ham jiddiy savollar ko‘ndalang bo‘ladi. Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqiga a’zo bo‘lmagan davlatlar — jumladan O‘zbekiston — fuqarolari ittifoq a’zolariga taqdim etiladigan erkin harakat va soddalashtirilgan bandlik imtiyozlaridan benasib; ayrim sohalardagi taqiqlar va reyestr cheklovlari amalda aynan shu toifaga nomutanosib ravishda og‘irroq tushadi. ICCPR 26-moddasi va Konvensiyaning 7-moddasidagi kamsitmaslik prinsipi yorug‘ida bunday choralarning proporsionalligi bahsli bo‘lib qoladi.

Aynan shu yerda avvalgi maqolamizda ilgari surilgan “normativ dualizm” muammosi yangicha qiyofada namoyon bo‘ladi: qabul qiluvchi davlat bir tomondan arzon mehnat kuchidan iqtisodiy foyda ko‘radi, ikkinchi tomondan xavfsizlik ritorikasiga tayanib migrant huquqlarini cheklaydi. Bu mantiq 2025-yil 5-noyabrdagi 821-sonli Farmonda yanada keskinlashadi: doimiy yashash yoki fuqarolik so‘ragan ko‘plab xorijlik erkaklardan harbiy xizmat shartnomasi imzolash talab qilinib, qonuniylashish bilan harbiy safarbarlik amalda bir-biriga bog‘lab qo‘yiladi.[14] Tanqidiy nuqtai nazardan qaraganda, xalqaro huquqning bu sohadagi tub zaifligi normalarning mazmunida emas — ularni kuchli davlatga nisbatan majbur qila oladigan mexanizmning yo‘qligidadir.

Amaliy jihatdan eng muhim xulosa shundan iboratki, bunday vaziyatda yuboruvchi davlat uchun haqiqiy himoya vositalari universal shartnoma tizimidan tashqarida shakllanadi. Bularga konsullik va diplomatik himoya (1963-yilgi Vena konvensiyasi va Konvensiyaning 23-moddasi), majburiy huquqlar bilan nizolarni hal etish mexanizmlarini o‘z ichiga olgan ikki tomonlama bitimlar, ijtimoiy ta’minot

[10]Rossiya IIV ma’lumotlari: 2025-yil 1-sentyabr holatiga nazoratdagi shaxslar reyestrida ≈770 000 kishi qayd etilgan, ulardan uchdan biri ayollar va bolalar.
[11]World Bank, 2025; Gazeta.uz, 14.03.2025 (O‘zbekiston Markaziy banki ma’lumotlari asosida).
[12]ICRMW, 1990, 22-modda — chiqarib yuborish bo‘yicha protsessual kafolatlar.
[13]ICCPR, 1966, 13-modda — qonuniy asosda yurtda bo‘lgan chet ellikni chiqarib yuborish tartibi.
[14]Rossiya Federatsiyasi Prezidentining 2025-yil 5-noyabrdagi 821-sonli Farmoni (RFE/RL tergovi, 12.12.2025): doimiy yashash yoki fuqarolik so‘ragan ko‘plab xorijlik erkaklardan harbiy xizmat shartnomasi imzolash talab qilinadi.

huquqlarining ko‘chirilishi hamda tashkiliy yollash orqali noqonuniy maqomning oldini olish kiradi.[15] 2018-yilgi Global migratsiya kelishuvi va 2026-yilda o‘tkaziladigan xalqaro ko‘rib chiqish forumi esa yumshoq-huquqiy bosim hamda ko‘p tomonlama muvofiqlashtirish maydoni bo‘lib xizmat qilishi mumkin.[16]

O‘zbekistonning javob choralari aynan shu mantiqqa hamohang. Mamlakat migratsiya geografiyasini diversifikatsiya qilish yo‘lidan bormoqda: tashkiliy yollash doirasida o‘n minglab fuqaro Yevropa va Janubiy Koreya kabi yo‘nalishlarga tayyorlanmoqda, Rossiyadan keladigan pul o‘tkazmalarining ulushi esa 2022-yildagi 87 foizdan 2023-yilda 78 foizga, 2024-yil boshida 68 foizga tushdi.[17] Bu yondashuv migrantlarning yagona qabul qiluvchi davlatga haddan ortiq bog‘liqligini kamaytirib, ularning huquqiy zaifligini ham yumshatadi. Shu bilan birga, tanqidiy baho shuni ko‘rsatadiki, Rossiya hamon ustuvor yo‘nalish bo‘lib qolyapti, qabul qiluvchi davlatlarning aksariyati universal konvensiyani ratifikatsiya qilmagan, ikki tomonlama bitimlarning ijro mexanizmlari esa ko‘pincha bo‘sh. Demak, diversifikatsiya zarur, lekin o‘zicha yetarli emas — u kuchli konsullik himoyasi va majburiy huquqiy kafolatlar bilan birga olib borilishi kerak.

CONCLUSION (Xulosa)

O‘tkazilgan tahlil qabul qiluvchi davlatlar migratsion siyosatining qattiqlashuvi mehnat migrantlari huquqlarining xalqaro-huquqiy himoyasini jiddiy sinovga qo‘yayotganini tasdiqladi. Rossiya Federatsiyasi misolida bir necha asosiy xulosa shakllandi.

Xalqaro normativ baza — 1990-yilgi Konvensiya, ICCPR va XMT konvensiyalari — kollektiv chiqarib yuborishni taqiqlash, individual ko‘rib chiqish, protsessual kafolatlar va kamsitmaslik kabi standartlarni yetarlicha aniq belgilab bergan. Biroq bu standartlarning haqiqiy ta’siri asosiy qabul qiluvchi davlat tomonidan ularning ratifikatsiya qilinishiga va siyosiy irodaga bog‘liq bo‘lib qolaveradi; Rossiyaning Konvensiyani ratifikatsiya qilmagani hamda mintaqaviy himoya mexanizmlaridan chiqqani “himoya bo‘shlig‘i”ni yanada chuqurlashtiradi. 2024–2025-yillardagi “chiqarib yuborish rejimi”, “nazoratdagi shaxslar reyestri” va politsiya tomonidan ma’muriy chiqarib yuborish tartibi protsessual kafolatlar bilan kamsitmaslik prinsipi yuzasidan o‘tkir savollar tug‘diradi. Shunday sharoitda himoyaning real yuki universal shartnoma tizimidan konsullik va diplomatik himoyaga, majburiy huquqlarni nazarda tutuvchi ikki tomonlama bitimlarga hamda ijtimoiy ta’minot huquqlarining ko‘chirilishiga o‘tadi. O‘zbekistonning migratsiya geografiyasini diversifikatsiya qilish va tashkiliy yollashni kuchaytirish siyosati migrantlarning huquqiy zaifligini kamaytiruvchi to‘g‘ri yo‘nalish bo‘lsa-da, u kuchli konsullik himoyasi bilan to‘ldirilishini taqozo etadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, cheklovchi siyosat sharoitida mehnat migrantlari huquqlari himoyasini takomillashtirish uch darajada amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

1. Xalqaro daraja: 1990-yilgi Konvensiyani ratifikatsiya qilishni rag‘batlantirish, BMT shartnoma organlari va UPR mexanizmlari kuzatuvini kuchaytirish, 2026-yilgi xalqaro ko‘rib chiqish forumi (IMRF) va Global migratsiya kelishuvidan dialog vositasi sifatida foydalanish.

2. Ikki tomonlama daraja: mehnat migratsiyasi bitimlariga aniq huquqiy kafolatlar, chiqarib yuborish bo‘yicha protsessual himoya, ijtimoiy ta’minot huquqlarining ko‘chirilishi va nizolarni hal qilish mexanizmlarini kiritish, konsullik himoyasini institutsional jihatdan mustahkamlash.

3. Milliy daraja: migratsiya geografiyasini diversifikatsiya qilishni davom ettirish, tashkiliy yollash orqali noqonuniy maqom xavfini kamaytirish, ketishdan oldingi huquqiy savodxonlikni oshirish, xorijda bepul huquqiy yordam tizimini kengaytirish va qaytib kelganlarni reintegratsiya qilish.

Xulosa qilib aytganda, kuchli qabul qiluvchi davlat sharoitida mehnat migrantlari huquqlarining xalqaro-huquqiy himoyasi faqat universal normalarning mavjudligi bilan emas, balki ularni ikki tomonlama va konsullik darajasidagi amaliy, majburiy mexanizmlar bilan to‘ldirgan holdagina haqiqatan samarali bo‘la oladi.

[15] 1963-yilgi Konsullik munosabatlari to‘g‘risidagi Vena konvensiyasi, 36-modda; ICRMW, 1990, 23-modda.
[16] BMT. Xavfsiz, tartibli va qonuniy migratsiya bo‘yicha global kelishuv (GCM), 2018; 2026-yilgi xalqaro ko‘rib chiqish forumi (IMRF).
[17] Eurasianet. Uzbekistan: Small signs of economic reform success, 01.11.2024; Gazeta.uz (Markaziy bank ma’lumotlari), 25.04.2024.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barcha mehnat migrantlari va ularning oila a'zolari huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi xalqaro konvensiya (ICRMW). BMT, 1990.
2. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (ICCPR). BMT, 1966.
3. ILO Convention No. 97 (1949); ILO Convention No. 143 (1975).
4. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers. General Comment No. 2 (CMW/C/GC/2), 2013.
5. United Nations. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, 2018.
6. International Labour Organization. ILO Global Estimates on International Migrant Workers (4th ed.). Geneva: ILO, 2024.
7. World Bank. The Journey Ahead: Supporting Successful Migration in Europe and Central Asia. Washington DC, 2025.
8. International Organization for Migration. World Migration Report 2024.
9. Rossiya Federatsiyasining 2024-yil 8-avgustdagi 260-FZ-sonli Federal qonuni; 25.07.2002 yildagi 115-FZ-sonli Federal qonun (28.12.2024 tahririda).
10. Rossiya Federatsiyasi Prezidentining 2024-yil 30-dekabrdagi 1126-sonli Farmoni.
11. Rossiya Federatsiyasi Prezidentining 2025-yil 5-noyabrdagi 821-sonli Farmoni (RFE/RL tergovi asosida, 12.12.2025).
12. TASS. Illegal migrants must leave Russia or legalize their status until April 30 — decree, 30.12.2024 (ФССП va IIV ma'lumotlari).
13. 1963-yilgi Konsullik munosabatlari to'g'risidagi Vena konvensiyasi.
14. Eurasianet. Uzbekistan: Small signs of economic reform success, 2024.
15. Gazeta.uz va Kun.uz nashrlari (O'zbekiston Markaziy banki va Jahon banki ma'lumotlari asosida), 2024–2025.